

વિનોદ જશવંતલાલ ભટ્ટ અમદાવાદના વતની છે. મધુર વ્યંગ એમનાં લખાણોનું પીઠબળ છે. એમણે હાસ્ય સાહિત્યના મોટાભાગના પ્રકારોમાં પ્રદાન કરેલું છે. ‘ઈદમ તૃતીયમ્’, ‘વિનોદની નજરે’, ‘આંખ આડા કાન’, ‘હાસ્યોપચાર’, ‘ભૂલચૂક લેવીદેવી’, ‘વિનોદ ભટ્ટના પ્રેમપત્રો’ વગેરે હાસ્યરસથી સભર પુસ્તકો તેમણે આપ્યાં છે. તેમણે નર્મદ, મુનશી, જયોતીન્દ્ર દવે, ચાર્લી ચેપ્લિન, બર્નાડ શો, એન્ટની ચેખવ વગેરેનાં ચરિત્રો લખેલાં છે. તેમને રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક પ્રાપ્ત થયેલો છે. હાસ્યલેખન માટે સાહિત્ય પરિષદને અને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના એવોર્ડ મળ્યા છે.

આ લેખ હળવી શૈલીમાં આપણી વિચિત્રતાઓ અને ટેવો વિશે ધ્યાન દોરે છે. માણસ વિખ્યાત જગ્યાએ પ્રવાસમાં જઈને પણ ત્યાં વાત તો ખાણીપીણીની જ કરે, જોવા લાયક સ્થળની ખાસિયતની નહિ, એ ટેવ વિશે લેખક કટાક્ષ કરે છે. જેમ સૂરજ બધે સરખો જ હોય તેમ આવા માણસો માટે બધાં સ્થાન સરખાં જ હોય છે. ‘સર્વજ્ઞભાઈ’ નામ પણ જાણે માત્ર ખાણીપીણીનું-એ લેખકનો વ્યંગ માણવો ગમે તેવો છે. વ્યંગાત્મક રીતે રજૂ થયેલ મનુષ્ય સ્વભાવ હાસ્ય નિપજાવે છે, એને મમળાવવું ગમે છે.

‘આ વખતે રજાઓમાં કઈ તરફ ઊપડવા વિચારો છો, બાપુ ?’

‘હજી કંઈ નક્કી નથી કર્યું. છોકરાં આગ્રા જવાનું કહે છે. તાજમહેલ જોવાની એમની બહુ ઇચ્છા છે.’

‘વાહ, સરસ. ટેસ્ટી.’

‘તાજમહેલ અને ટેસ્ટી ?’

‘એમ નહિ, ત્યાં તાજમહેલની ઉત્તરે ખાડામાં એક દાળવડાંવાળો ઊભો રહે છે. સાલો શું બ્યુટિકૂલ દાળવડાં બનાવે છે ! સુપર્બ... અમે તો જ્યારે જ્યારે આગ્રા જઈએ ત્યારે ત્યારે હું તો તાજની બહાર બેસીને દાળવડાં ખાઈ લઉં છું.’

‘બાકી તાજમહેલ અદ્ભુત છે, નહિ ?’

‘સાચું પૂછો તો બોસ, મેં અંદર જઈને તાજમહેલ જોયો જ નથી.’

‘ગજબ કહેવાય, સર્વજ્ઞભાઈ...’

‘એમાં ગજબ શું છે, યાર ! એક માણસ ચૌદમી ડિલિવરીમાં મરી ગયેલી પોતાની બૈરી પાછળ આ રીતે પૈસા બરબાદ કરે એ વાત જ આપણને પસંદ નથી. બીજો કોઈ સમજુ માણસ હોય તો બૈરી પાછળ આખું આગ્રા શહેર જમાડે કે પછી તેની યાદમાં તાજમહેલ જેવી કોઈ મોટી હોટેલ બાંધે... લાખો રૂપિયા ખરચીને તેણે બાંધી તો એક કબર જ ને !’

‘સર્વજ્ઞભાઈ, માથેરાન જવા જેવું ખરું ?’

‘દાદાગીરી બોસ, માથેરાન એટલે માથેરાન. આપણા પુરોહિતવાળાની જ ત્યાં એક હોટલ છે. એ હોટલનાં દાળભાત ! આંગળાં કરડ્યા કરીએ. ફેન્ટાસ્ટિક !’

‘ત્યાં જોવા જેવી કોઈ ખાસ જગ્યા ?’

‘છે ને... ઘણાં પોઈન્ટ્સ સનસેટ પોઈન્ટ, એકો પોઈન્ટ, પેનોરમા પોઈન્ટ. પેનોરમા પોઈન્ટ પર એક નારિયેળવાળો બેસે છે. અમે તો ઘણીવાર નારિયેળનું પાણી પીવા માટે જ પેનોરમા પોઈન્ટ પર જતાં. બીજા કશા ખાતર નહિ, તો નારિયેળ-પાણી ખાતરેય તમારે માથેરાન તો જવું.’

‘દાર્જિલિંગ આ સિઝનમાં મોંઘું પડે ?’

‘સહેજ પણ મોંઘું નહિ; શેઠિયા, તમારે એમ કરવાનું, એક ટંક જમવાનું ને સાંજે નાસ્તાથી ચલાવી લેવાનું. ત્યાં દિલ્લી ચાટસેન્ટરની બાજુમાં એક દહીંવડાંવાળો બેસે છે. પકો શું ફક્કડ દહીંવડાં બનાવે છે ! બસ ખાધા જ કરીએ....’

‘કહે છે કે ત્યાંના ખળખળ વહેતા ઝરણામાં પગ બોળીને બેસી રહેવાની મઝા આવે છે..એ એક લહાવો છે.’

‘અરે સાવ હમ્બગ યાર, એક વાર પેલા ઉલ્લુના પટ્ટા જગદીશિયા સાથે ઝરણામાં પગ બોળીને બેસી રહ્યા એમાં તો સાલી હોટેલ બંધ થઈ ગઈ ને ફૂટની દાળદોકળી ગુમાવવી પડી. ત્યારથી પ્રતિજ્ઞા કરી નાખી છે કે ખાધા વગર હોટેલની બહાર પગ ન મૂકવો અને હવે તો આતંકવાદીઓને કારણે સાલી કશ્મીરમાંય ગરમી પડે છે.’

‘તો મહાબળેશ્વર કેમ રહે ?’

‘અરે ડોન્ટ મિસ ઈટ બાબા, પણ મહાબળેશ્વર જવું હોય તો કોઈ ટ્રાવેલ ટુરમાં જ જવું. સાલી પછી કોઈ ઝંઝટ જ નહિ. બે ટાઈમ ખાવાનું ત્રણ ટાઈમ ચા-નાસ્તો પ્રહ્લાદ ટ્રાવેલ્સવાળા આપે છે. તમે કહો એ નાસ્તો આપે, બટાટાપૌઆ, સેવ-ખમણી, બ્રેડનાં ભજિયાં - જે માગો એ નાસ્તો તૈયાર.’

‘વહેલી સવારે પોણા ચાર વાગ્યે મહાબળેશ્વરમાં સૂર્યોદય ગાંડાં કરી મૂકે એવો હોય એ વાત ખરી ?’

‘પણ એવા ગાંડપણમાં ન પડવું મારા ભૈ. સૂરજ તો નવરો છે તે વહેલો ઊગી જાય. એને માટે થઈને આપણે શા માટે ઉજાગરો વેઠવો!’ સૂરજ તો બધે જ સરખો. માટે એવી કોઈ બબાલમાં પડવું નહિ. પણ વેકેશનમાં મહાબળેશ્વરમાં હાડમારી બહુ પડશે, એના કરતાં સસ્તું ભાડું ને સિદ્ધપુરની જાતરા જેવું કરવું હોય તો આબુ ઊપડી જાઓ. કહેતા હો તો રમેશ દાણી પાસે ચિઠ્ઠી લખાવી દઉં. એક બ્લોક કાઢી આપશે. રાંધવાના વાસણો પણ મળે. એક વાર રાંધવાનું ને બે વખત ખાવાનું. બીજી કોઈ ઝંઝટ જ નહિ. ખાઈને સાંજ સુધી ઘોર્યા કરવાનું. સાંજે નખી લેક પર ચક્કર લગાવવાનાં. નખી લેકની ત્રાંસમાં એક રબડીવાળો બેસે છે. તેને ત્યાંથી અઢીસોત્રણસો ગ્રામ રબડી લઈને ઝાપટી જવાની. પણ આબુમાં સાલી એક તકલીફ રહેવાની. તમને અડધું અમદાવાદ ત્યાં જોવા મળશે. અમદાવાદમાં જે લોકોને ટાળવા આપણે પોળની ગલીમાં છુપાઈ જવા મથીએ એ બધાં ત્યાં સામે ભટકાવાનાં. ત્યાંના પાછા રસ્તાય થોડા પહોળા એટલે ભાગીનેય ક્યાં ભગાય ! એ વખતે સાલું એમ થાય કે આટલા પૈસા ખરચીને આબુ આવ્યા એ કરતાં અમદાવાદમાં જ રહ્યા હોત તો વધુ સારું થાત.’

‘આઈડિયા ખોટો નથી, થાય છે કે આ વખતે ક્યાંય જવું નહિ. સાંજે છ વાગ્યે ધાબામાં પાણી છાંટીને ઠંડકમાં પથારી કરી લેટી જવું. અમદાવાદની સાંજ આમેય ઠંડકવાળી હોય છે.’

‘વાહ એ તો ઉત્તમ. ધાબામાં બેસીને પટેલનો આઈસ્ક્રીમ ખાતાં ખાતાં ગપ્પાં મારવાની જે મઝા છે તે સાલી બીજે ક્યાંય નથી. એટલે તો કહું છું કે પૃથ્વીનો છેડો ઘર. એટલે બાપુ, આપણી તો એ જ સલાહ છે કે... સમજી ગયા ને !’

(વગેરે, વગેરે, વગેરે...માંથી)

શબ્દ-સમજૂતી

સમાનાર્થી શબ્દો/શબ્દાર્થ

ટેસ્ટી સ્વાદિષ્ટ (અંગ્રેજી શબ્દ); બ્યૂટીફુલ સુંદર (અં); ઝરણું સરવાણી, નિર્ઝર; હમ્બગ તદ્દન ખોટું (અં); પ્રતિજ્ઞા ટેક, પણ; ઝંઝટ રકઝક, માથાકૂટ; હાડમારી હેરાનગતિ, મુશ્કેલી; પટ્ટો પહેલવાન; પ્રતિજ્ઞા સંકલ્પ, શપથ; બબાલ મુસીબત, આફત

તળપદા શબ્દો

જાતરા યાત્રા ભૈ ભાઈ; ઝાપટી જવું ખાઈ જવું; લેટી જવું સૂઈ જવું

વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો

સૂર્યોદય × સૂર્યાસ્ત; ખરું × ખોટું; સાંજ × સવાર; ઊગવું × આથમવું

કહેવત

સસ્તું ભાડું ને સિદ્ધપુરની જાત્રા - મર્યાદિત સાધનોથી કામ પૂર્ણ કરવું.

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નો સાથે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(1) રજાઓમાં છોકરાંઓ લેખકને ક્યાં જવાનું કહે છે ?

(a) અંબાજી

(b) આગ્રા

(c) દિલ્લી

(d) હરદ્વાર

(2) માથેરાનમાં સર્વજ્ઞભાઈ ક્યા પોઈન્ટ પર નાળિયેરનું પાણી પીતા ?

(a) પેનોરમા

(b) ડોના-પૌલા

(c) એકો પોઈન્ટ

(d) સનસેટ પોઈન્ટ

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો :

(1) સર્વજ્ઞભાઈના મતે મોંઘવારીમાં દાર્જિલિંગમાં ફરવા માટે શું કરવું ?

(2) મહાબળેશ્વર જવા માટે સર્વજ્ઞભાઈ ટ્રાવેલ્સનો કેમ આગ્રહ રાખે છે ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર આપો :

(1) તાજમહેલ વિશે સર્વજ્ઞભાઈ શું કહે છે ?

(2) ‘સૂર્યને જોવા માટે સર્વજ્ઞભાઈ મહાબળેશ્વર કરતાં આબુ જવું’ એમ સર્વજ્ઞભાઈ શા માટે કહે છે ?

4. નીચેના પ્રશ્નોના સવિસ્તર ઉત્તર લખો :

(1) સૌંદર્ય માણવાને બદલે ખાણી-પીણીમાં વિશેષ રસ લેતા પ્રવાસીઓના સ્વભાવ વિશે પાઠને આધારે નોંધ લખો.

(2) આખરે સર્વજ્ઞભાઈ ક્યાંય ન જવા માટે કેમ વિચારે છે ?

વિદ્યાર્થી-પ્રવૃત્તિ

- ભારતનાં પ્રાકૃતિક સ્થળોના ફોટોગ્રાફ્સ તથા વિગતો ઇન્ટરનેટના માધ્યમથી મેળવી ચાર્ટપેપરમાં લગાડો.
- પ્રવાસને કેવી રીતે માણવો ? જૂથ ચર્ચા કરો.
- પ્રવાસથી ક્યા ગુણોનો વિકાસ થાય છે તેની યાદી તૈયાર કરો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

પ્રસ્તુત હાસ્યનિબંધમાં લેખકે કરેલ વિવિધ સંબોધનો જેવાં કે દાદાગીરી બોસ, શેઠિયા, ચાર, બાબા, ભૈ, બાપુ... ગુજરાતીઓની બોલચાલની લઢણ અને લાક્ષણિકતા બતાવે છે.

વિવિધ વાનગીઓ માટે લેખકે વાપરેલ વિશિષ્ટ શબ્દો જેવાં કે ‘બ્યુટિકૂલ દાળવડાં’, ‘ફેન્ટાસ્ટિક દાળભાત’, ‘ફક્કડ દહીંવડાં’, ‘ફૂટ્સની દાળદોકળી’ ગુજરાતીઓનો ભોજનપ્રેમ બતાવે છે અને એ દ્વારા જ લેખક વ્યંગ પણ કરે છે કે તેઓ પ્રવાસ અને પ્રકૃતિના નહિ પણ ખોરાક-ભોજનના પ્રેમી છે.

સીધી વાતની અવળી રજૂઆત એ હાસ્યનિબંધોની ખાસિયત હોય છે. અહીં પણ ‘સૂરજ ઊગતાં ઊઠવું’ માટે ‘ઉજાગરો વેઠવો’ શબ્દપ્રયોગ અને ‘સૂરજ’ માટે ‘નવરો’ વિશેષણ વ્યંગ અને હાસ્ય નિષ્પન્ન કરે છે.

શિક્ષકની ભૂમિકા

- ગુજરાતીઓ માટે કહેવાય છે કે પરદેશમાં જાય તો પણ ગુજરાતી થાળીનો આગ્રહ રાખે. જે વિસ્તારમાં ગયા હોઈએ ત્યાંની વિશેષતા, રહેણી-કરણી, જોવા લાયક સ્થળો, તેની માહિતી તેનો ઇતિહાસ, ત્યાંનું સૌંદર્ય આ બધી વાતો પ્રવાસમાં કેન્દ્રસ્થાને હોવી જોઈએ, નહિ કે ખાવાની. આ બાબત વિદ્યાર્થીઓને પાઠમાં આપેલાં ઉદાહરણો દ્વારા સમજાવવી.
- શૈક્ષણિક પ્રવાસનું આયોજન કરવું અને નજીકના પ્રાકૃતિક સ્થળોની મુલાકાત ગોઠવવી.
- ‘મારો યાદગાર પ્રવાસ’ નિબંધ લખાવવો.

